

(Недељни телеграф, 11.2.2010)

Прича о социјално одговорној влади, у то више нико ваљда не сумња, била је смишљена изборна превара. Ко, макар сасвим површно, познаје механизме транзиције у бившим социјалистичким земљама, зна да је резултат транзиције продубљивање социјалних разлика и заоштравање социјалних напетости.

Ово важи чак и у случајевима успешних транзиција, оних у којима су привреде успеле да постану ефикасније и конкурентније, а камоли у случају Србије, чија је привреда забележила пад на ранг-листи конкурентности и која се усмерила на модел задуживања, продаје ресурса и прекомерне потрошње. Уосталом, зар би у свету неко рушио социјализам зато да би се успоставио поредак са већом социјалном правдом и равномернијом расподелом? Истина је да су са том илузијом многе земље ушле у транзицију, али је период отржењења у њима био релативно кратак. И болан – каже у интервјуу за *Недељни телеграф* др Данијел Цвјетићанин, професор на Универзитету „Сингидунум“.

Какви су социјални резултати владе Мирка Цветковића?

- Могло би се рећи да су социјални резултати ове владе катастрофални, ако се има у виду степен осиромашења најширих слојева становништва, повећање незапослености, деструкција система заштите здравља и образовања, криминализација друштва, бујање корупције и слично. Али они који су озбиљније пратили предизборне активности странака, а нарочито стварање послеизборне коалиције, под утицајем евроатлантских контролора, очекивали су овакав исход.

У Србији се тренутно одвијају на десетине штрајкова. Зашто?

- И наши људи су, као и други у социјалистичком свету, имали илузије о лагодном животу у капитализму. Заборављали су да капиталистичке земље нису само САД, Канада, Британија, Немачка и Француска, него и Колумбија, Панама, Венецуела, Никарагва...

Блистави и шарени излози тршћанских и франкфуртских робних кућа и шопинг центара имали су магнетску привлачност. Одушевљени гастарбајтери и туристи из социјалистичких земаља једва су чекали да се та раскош и могућност потрошачког избора досели и код њих. И дочекали су!

Подразумевали су, међутим, да у богатом друштву мора да постоји исто тако добра здравствена заштита, сигурност радног места и доступност образовања за све. У томе су се преварили. Као и у веровању да приватна својина и слободно предузетништво, заједно са конкуренцијом, сами по себи обезбеђују праведно награђивање оних који највише доприносе производњи и ефикасности. Ове су се илузије, нарочито у Србији, али и другде, брзо изгубиле.

У процесу приватизације фирме су постајале јефтин плен грамзивих транзиционих добитника, затим су очерупане, а често, тако очерупане, враћене држави и њеним агенцијама, које су и саме биле саучесници у грандиозном пљачкашком походу. Очајни радници су остајали на улици. Власници су их подстицали да се обрате за помоћ држави, не би ли и сами од „државне помоћи“ ућарили још више. Државни функционери су слегали раменима и упућивали их да се обрате новим власницима, како је то и уобичајено у тржишној привреди.

Многи истичу да је толико пропалих предузећа резултат лоше приватизације. Где су направљене грешке?

- Истина је! Монструозни модел приватизације допринео је банкроту многих предузећа. Држава је преузела на себе одговорност да, продајући фирме, склопи уговоре са новим власницима. То нису били искључиво купопродајни уговори. Они су обавезивали новог власника да, зато што је предузеће купио по „приступачној“ цени, што ће рећи скоро бадава, настави са затеченом делатношћу, инвестира у додатну производњу, обезбеди „социјални програм“, тј. отпремнине за отпуштене раднике, или да не смањи број запослених још неколико година. Али нико није мислио о томе како ће држава контролисати власника. Као ни о томе колико ће трајати судски спор, уколико се установи да се уговор не поштује.

Познато је да судски спорови трају по неколико година, а извршење судских пресуда најмање још толико. Предузимљиви власници, заједно са експертима из државних институција, израчунали су да ће радници, у том дугом периоду, или сами наћи неко

решење ван приватизованих фабрика, или поумирати од глади и немаштине. Тако ће проблем нестати „сам од себе“. А новим газдама остаће земљиште, или друге некретнине, које ће продати по тржишним ценама и на томе, за неколико година, зарадити десетак пута више од уложеног капитала. Али када се исти сценарио понови стотинама пута, проблем престаје да буде индивидуализован и постаје социјална „бомба“. Ми данас гледамо својим очима како та бомба прети да експлодира, са тежим или лакшим последицама. Новине и Јавни сервис покушавају да јавност држе недовољно обавештеном о оштрини проблема, или да поплавом осталих вести скрену пажњу на нешто друго. До сада су у томе веома успешни!

Шта замерате економској политици ове владе?

- Неоправдано би било на леђа само ове владе товарити све критике. Језива привредна стварност, коју свако види, најупечатљивија је критика њеног рада. Не треба, међутим, заборавити да је самосталност владе у доношењу одлука веома ограничена. Страни саветници, који су трансмисија евроатлантских господара, међународне институције, ММФ, СБ, амбасаде моћних западних земаља – остављају нашој влади узак простор за доношење одлука. Додајте томе и утицај страначких првака и моћних бизнисмена, чије интересе ова власт такође мора да поштује, јер сетите се само како је састављена, па ћете видети да је Влада Србије само играчка у туђим рукама. И то гњецави играчка без препознатљиве физиономије и развојне филозофије. Такве играчке су данас у моди – на пример Сунђер Боб и његов друг Лигњослав!

Када се размишља о економској политици наше власти, важније је шта ће рећи амбасада САД, ММФ, СБ или председници Динкић и Тадић, као најистакнутији експоненти евроатлантских странака у Србији. Неко ће рећи да су многе земље у сличном положају, али мени смета што наши престрашени лидери не дозвољавају чак ни да се јавно препознају економски интереси Србије, а камоли да се усуде да се за њих и боре на међународној и домаћој сцени. Много је примера који потврђују ову жалосну истину. Од стравичног задуживања, либерализације увоза, политике „стерилизације“ девизних прилива по цени од неколико стотина милиона евра годишње, па до политике девизног курса и прекомерне потрошње, и јавне и приватне.

Какве све проблеме привреди генерише сама власт?

Највећа штета коју привреди наноси власт састоји се у томе што се непрестано и

претерано уплиће у привредни живот. Уместо да штити основне институције слободне привреде, уговор и својину, и пусти привреднике и предузетнике да у конкурентској борби реше основне проблеме привредног развоја, власт непрестано смишља све новије „усређитељске“ активности.

Наравно, увек на рачун пореских обвезника, а често у корист својих „најподобнијих“ привредника и страначких миљеника, који ће умети да „испоштују“ руку која их храни субвенцијама. Тако се широм отварају врата корупцији и криминалу, а из привредног живота се одстрањују сви они који не желе да прихвате оваква „правила игре“. Зато је број инвеститора у Србији углавном сведен на оне који умеју да успоставе добре односе са моћним владајућим странкама - заштитницама, као и на стране инвеститоре, који строго воде рачуна о могућностима брзог „изласка“ из несигурног амбијента.

Шта се у Србији променило да би се ублажиле последице светске економске кризе?

- Морамо имати у виду да бројне невоље које су задесиле привреду Србије – неликвидност, незапосленост, дефицит у размени са иностранством, дефицит у јавној потрошњи, релативно висока инфлација – нису последице светске економске кризе, него домаће политике задуживања, продаје ресурса странцима и прекомерне потрошње.

Светска криза је само приказала ове проблеме у јаснијем светлу, пошто страни капитал није имао довољно снаге да, у кризним условима, притиче у Србију истим интензитетом као протеклих година. Влада је на кризу требало да одговори мерама штедње, али је ипак превладало мишљење да се проблем може решавати даљим задуживањем. Истина је да се на тај начин колапс може одложити, али ће зато, у будућности, пад бити тежи.

Садашња власт не жели да о томе мисли, а инострани експерти је уверавају да су многе земље у свету у таквој ситуацији више од стотину година, па опет у њима страначки прваци, латифундисти и тајкуни живе веома лепо, а и високи државни чиновници живе пристојно.

Истина, с времена на време, разгнењене и крајње осиромашене масе побесне, изврше јуриш на самопослуге, опљачкају радње у центру града, али после неколико дана јаке полицијске и војне снаге поново успоставе ред и све се наставља по старом. Уосталом,

полиција и војска једино и служе за те сврхе, пошто криминал, проституција и корупција неометано бујају у таквим земљама.

Ако се, ипак, социјалне напетости претерано повећају, неколико година диктатуре, уз помоћ јаких војних снага из САД, као и неколико десетина хиљада „несталих“ и неколико стотина хиљада похапшених, научиће „дивљачко становништво“ памети и цивилизованом понашању. Судаћи по брзини задуживања и продаје привредних ресурса, као и по многим другим економским показатељима, изгледа да је наша политичка елита прихватила овакав сценарио за будућност Србије.

Да ли мислите да економски модел у Србији може да се промени, да се пређе са потрошње на штедњу и производњу, са увоза на извоз, и шта је за то потребно?

- Човек се увек нада да се најгори сценарио неће остварити. Нажалост, мала је вероватноћа да се то избегне, ако се има у виду интерес евроатлантског капитала и склоност наших страначких лидера, која се готово граничи са одушевљењем, да изграде модел „банана привреде“.

Како оцењујете однос између Народне банке Србије и Владе?

- Оцењујем га као симулирани сукоб истомишљеника и ортака у заједничком подухвату деструкције домаће привреде. У суштини доминира политика „Не дирај ме – не дирам те! Мени НИП, теби стерилизација. Мени субвенције каматних стопа, теби приватизација. А пред јавним мњењем, хајде да се свађамо око курса.“ Ма мора да су се искидали од смеха када су „поделили стручну јавност“, па једни подржавају НБС, а други Владу.

А како оцењујете притисак Привредне коморе Србије и привредника на НБС да држи курс под контролом?

- Разумљива ми је жеља привредника да девизни курс буде стабилан. У земљама у којима је биланс размене са иностранством уравнотежен, то се огледа у стабилном курсу домаће валуте. У таквим условима су привредници спокојни, пошто су доказали своју

конкурентност на међународној економској позорници. Али Србија има, већ дужи низ година, изразите дефиците у међународној размени. Мени је јако необично да та неравнотежа никога од привредника није бринула, а сигурно је да су знали да ће једнога дана, због ње, бити угрожена стабилност домаће валуте. Приметићемо да динар дугује своју стабилност приливу страних кредита, као и приходима од приватизације. А то је већ сасвим друга прича.

Да ли је у свету нормално да власници приватних предузећа траже састанке са гувернером централне банке и да учествују у монетарној политици?

- Не знам какви су обичаји у свету, али сматрам да је сасвим нормално да власници предузећа, као и њихови врхунски менаџери, одржавају, повремено, састанке са гувернером централне банке. Пословање свих предузећа зависи од монетарне и кредитне политике, па је природно да се за ту област интересују више од годишњих извештаја Националне астрономске опсерваторије. Сматрам да гувернер треба да саслуша њихове анализе и сугестије, али не мора да прихвати њихове предлоге. Стабилност валуте је у зони његове одговорности, па зато нико не треба да се меша у његов посао.

У последње време поново се чују предлози за прелазак на евро. Да ли би то решило проблеме економије и да ли је уопште изводљиво?

- Питам се да ли постоје довољне резерве конвертибилних валута и каквог су квалитета, да би било могуће конвертовати динарску новчану масу у евро. Следећи проблем био би како ту новчану масу задржати на потребном нивоу, пошто би сваки дефицит у платном билансу генерисао и смањење новчане масе.

У случају привредног просперитета, а надам се да и на то треба рачунати, када је потребно да се новчана маса повећа, морао би се остваривати суфицит у размени са иностранством, или се задуживати. Постоји још низ проблема, па не знам како синхронизовати све те процесе. Бојим се да би проблеми такве синхронизације били већи од проблема одржавања стабилног курса. А те бисмо проблеме морали да решавамо без помоћи монетарне политике.

Шта мислите о улози ММФ-а у креирању економске политике? Да ли је Фонд неопходан да држи наше политичаре под контролом и да ли прихватање његових захтева може да извуче земљу из кризе?

- Експерти ММФ-а у свакој прилици указују на несразмеру између потрошње и производње у Србији, а нарочито на висок ниво јавне потрошње. Сви се економисти слажу да су те констатације тачне. Ипак, Влада остаје привржена популистичкој политици и не усуђује се да озбиљније загризе у овај проблем. Но, приметите да експерти ММФ-а никада не указују на кључне слабости наше привреде – недостатак чврстог правног поретка, просторног реда и економске слободе.

Некада ме је то заиста чудило, али ми данас постаје мало јасније да наши евроатлантски пријатељи, иако су привржени начелима економске слободе, ипак више воле да у земљама сличним Србији не влада чврст правни поредак, него ауторитарни лидери, који су изнад закона. И који евроатлантским фирмама могу да обезбеде заштиту, повлашћен положај, као и брзе и велике профите.

Да ли је проблем у моделу приватизације, његовом спровођењу, људима...?

- Проблем је у свему. Али нико не треба да се чуди што дефектни модел даје дефектне резултате. И што људи који тај процес спроводе - из министарства, агенције, судских и других извршних органа - јавности изгледају монструозно!

Да ли се у Србији злоупотребљава појам светска економска криза?

- Светска економска криза дошла је у прави час, као добар изговор нашим властима за поразне резултате дефектне економске политике, као и оправдање за амбијент несигурности. Извесно је да би до ланчане реакције великвидности и банкротства дошло чак и у случају да је у свету настављен тренд економског просперитета с почетка миленијума.

(Разговор водио **Милош Обрадовић**)